

УДК 347.734:336.72(477)

БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ ЯК ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

Зінченко В. В.,

старший викладач
кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена дослідженню питання банківських металів, які поряд із грошима можуть виступати предметом цивільно-правового договору банківського вкладу (депозиту); з'ясовуються особливості цього договору при укладанні його установами Державного ощадного банку України; вносяться пропозиції щодо вдосконалення законодавства, яке регулює вказані правовідносини.

Ключові слова: банківський вклад (депозит), банківські метали, депозитний рахунок, договір, Ощадбанк.

Аннотация: Статья посвящена исследованию вопроса банковских металлов, которые наряду с деньгами могут выступать предметом гражданско-правового договора банковского вклада (депозита); выясняются особенности этого договора при заключении его учреждениями Государственного сберегательного банка Украины; вносятся предложения по совершенствованию законодательства, регулирующего указанные правоотношения.

Ключевые слова: банковский вклад (депозит), банковские металлы, депозитный счёт, договор, Ощадбанк.

Annotation: This paper considers the question of precious metals, which, along with the money may be the subject of a civil contract of bank deposit (deposit) clarified the features of this contract at the conclusion of its institutions of the State Savings Bank of Ukraine, to make proposals to improve the legislation specified relationship.

Key words: bank deposit (deposit), bank metals deposit account agreement, Oschadbank.

Актуальність розгляду вказаного питання зумовлена тим, що банківські метали поряд із грошовими коштами в готівковій та безготівковій формі можуть виступати предметом договору банківського вкладу (депозиту), однак чинне законодавство по різному підходить до визначення предмета вказаного договору. Спеціальне нормативно-правове регулювання цих відносин, різний підхід вчених до визначення юридичної природи укладеного договору та його місця в загальній системі зобов'язань, наявність законодавчих протиріч при укладанні його банківськими установами, а також необхідність захисту прав та інтересів вкладників обумовили необхідність ще раз звернутись до цієї проблематики [1].

Цивільно-правовий договір банківського вкладу (депозиту) набув досить широкого застосування у банківській практиці, оскільки саме він є тією правовою конструкцією, за допомогою якої оформлюються взаємовідносини сторін щодо зберігання і управління банківськими установами грошових коштів вкладника. Поняття договору сформульовано в ч. 1 ст. 1058 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), відповідно до якої «за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором». Аналогічне поняття договору сформульовано також і в п. 2.4 Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами (далі – Положення-1), затверджене постановою Правління Національного

банку України (далі – НБУ) від 3.12.2003 року за № 516 [2]. Поняття «договір банківського вкладу» та «депозитний договір» слід розглядати як тотожні. При укладанні договору вкладнику відкривається депозитний рахунок відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» (далі – Інструкція-1), яка затверджена постановою Правління НБУ від 12 листопада 2003 року за № 492 [3]. І якщо ст.1058 ЦК України предметом договору банківського вкладу (депозиту) визначає лише грошову суму (вклад), то вказане Положення-1 в п. 1.1. в якості вкладу (депозиту) передбачає також і банківські метали. До них, згідно із ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» [4], слід відносити золото, срібло, платину і метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. Як бачимо, спеціальний нормативний акт, яким по відношенню до закону виступає Положення-1, значно ширше визначає предмет вказаного договору, фактично доповнюючи його переліком тих об'єктів, стосовно яких може бути укладений договір банківського вкладу.

Окремі аспекти проблеми, що розглядається, в юридичній літературі висвітлювались у працях таких вчених-юристів, як І. Безклубий, М. Біда, М. Брагинський, В. Вітрянський, Б. Денисенко, Л. Єфімова, Є. Карманов, Н. Кузнєцова, А. Курбатов, В. Спіжов, П. Седугін, Г. Стрельнікова, Я. Шевченко та ін. Разом з тим, незважаючи на численні публікації, залишається багато і теоретичних, і суто практичних питань, пов'язаних з визначенням юридичної природи договору банківського вкладу, коли його предметом виступають не гроші, а банківські метали; підвищенням ефективності цивільно-правового регулювання цих відносин,

охорони та захисту прав і інтересів вкладників, відновленням і підтримкою їх довіри до банківських установ. Метою статті є з'ясування проблемних питань можливого використання банківських металів в якості предмету цивільно-правового договору банківського вкладу, визначення його особливостей при укладанні установами Державного ощадного банку України і надання конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного в цій сфері законодавства.

Основними нормативними актами, що регулюють діяльність банків щодо залучення банківських металів є Положення про здійснення операцій з банківськими металами (далі – Положення-2), затверджене постановою Правління Національного банку України від 6.08.2003 року за №325 [5] та Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України (далі – Інструкція-2), яка затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004 року за №495 [6]. Пункт 1 гл. 2 вказаного Положення-2 передбачає можливість залучення банківських металів на вклади (депозити) клієнтів, відкриття та ведення поточних та вкладних (депозитних) рахунків клієнтів у банківських металах. Правове регулювання цих відносин згідно з п. 2.5 Положення-1 відбувається шляхом укладання договору банківського рахунку, однак у главі 72 ЦК України «Банківський рахунок» законодавець взагалі не використовує таке поняття, як банківські метали.

Що ж стосується Ощадбанку, то згідно з п. 21 його статуту [7] банк забезпечує розширення, удосконалення існуючих та впровадження нових прогресивних форм банківського обслуговування клієнтів і відповідно до мети своєї діяльності залучає і розміщує дорогоцінні метали (у тому числі банківські метали) на рахунках і вкладах, а також здійснює інші операції із зазначеними цінностями відповідно до міжнародної банківської практики. Постановою правління цієї банківської установи ще в 2004 році був затверджений Порядок відкриття, ведення та закриття поточних рахунків фізичних осіб у банківських металах установами ПАТ «Ощадбанк» (далі – Порядок) [8]. Цей нормативний акт регулює саму процедуру відкриття, ведення та закриття установами Ощадбанку поточних рахунків у банківських металах клієнтів – фізичних осіб, які не займаються підприємницькою діяльністю. Згідно з ним залучення установами Ощадбанку банківських металів на рахунки відбувається лише у вигляді мірних зливків, при цьому не допускається їх використання як засобу обігу та платежу (крім сплати процентів у банківських металах). Поточні рахунки відкриваються для зберігання банківських металів одного виду (золото, срібло, платина і паладій) строком на 1 рік з правом подальшого продовження дії рахунку. Комісійна винагорода за ведення рахунку та експертизу банківських металів встановлюється тарифами банку, а розмір процентів по поточних рахунках у банківських металах встановлюється правлінням Ощадбанку і визначається в договорі, укладеному з вкладником. Мінімальний внесок (початковий та для поповнення рахунку) у банківських металах здійснюється масою кратною 1 граму для золота, платини або паладію та 50 грамам

для срібла. Відкриття поточних рахунків у банківських металах здійснюється в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку України, цим Порядком та іншими внутрішніми нормативними актами банку щодо відкриття та ведення поточних рахунків в іноземній валюті. Ощадна книжка по рахунках у банківських металах не видається. Підтвердженням внесення зливків на рахунок є квитанція до заяви про приймання (видачу) банківських металів.

Стає зрозумілим, що банківські метали, як предмет договору банківського вкладу і договору банківського рахунку (на відміну від банківського законодавства), взагалі не знайшли свого офіційного закріплення в тексті ЦК України. Невирішеним залишається і питання про додатковість чи альтернативність банківських металів по відношенню до грошей (готівкових чи безготівкових), юридичну природу та місце договору з їх участю в загальній системі цивільно-правових зобов'язань.

У цивілістичній літературі була висловлена думка про те, що договір вкладу в банківських металах є самостійним договором по відношенню до договору банківського вкладу [9, с. 70; 10, с. 88-89]. Банківське законодавство дійсно регулює відносини з участю грошей і банківських металів окремими договорами і різними нормативними актами, чим визнається різниця договорів з участю вказаних об'єктів. Так, згідно з п.п. 3.5, 3.8 Порядку [8] відкриття, ведення та закриття поточних рахунків фізичних осіб у банківських металах установами Ощадбанку відбувається за правилами договору банківського вкладу. Утім по рахунках, які відкриваються для банківських металів, видається не ощадна книжка, а квитанція. Приймаючи банківські метали банки проводять їх оплатну експертизу та ідентифікацію. При конвертації зливка на зливки іншої маси і в інший вид металу, а також для їх зберігання банки відкривають вкладникам поточні рахунки строком на 1 рік для кожного виду металу з правом продовження дії рахунку. Мінімальний внесок у банківських металах встановлено кратним 1 граму золота, платини або паладію та 50 грамам для срібла. По закінченню терміну дії договору ці метали з рахунку видаються зливками тієї самої проби та номіналів, що були внесені, з ідентичними характеристиками проби і маси, але виробник цих металів може вже бути іншим. Встановлення розміру процентів по вкладах в банківських металах є виключною прерогативою Ощадбанку і вважається істотною умовою укладеного з ним договору.

Відмінністю договору в банківських металах від договору банківського вкладу є умова про необхідність оплати рахунку в банківських металах. Згідно з п. 4.5 Порядку [8] ці метали з рахунку видаються зливками тієї самої проби та номіналів, що були внесені, з ідентичними характеристиками проби і маси, але виробник їх може бути вже зовсім іншим. Умови додаткової оплати вкладником оцінки металів та їх ідентифікації за договором, також складають ті особливості, що відрізняють його від договору банківського вкладу.

Сказане вище свідчить про те, що все ж таки існують певні особливості в умовах і процедурі укладання договору в банківських металах (комісійна

винагорода за відкриття та ведення рахунку, додаткова оплата вкладником вартості оцінки металів та їх ідентифікація і таке інше), які, разом з тим, не можуть істотно впливати на сам порядок укладання договору, змінювати правову ціль і суттєво відрізнити його від договору банківського вкладу. За своїми ознаками банківські метали (в їх правовому режимі) прирівнюються до грошей і речей з родовими ознаками. Вказані особливості предмету договору вкладу в банківських металах не є достатніми і для порушення тієї моделі договору, що визначена в параграфі 3 глави 71 ЦК України «Банківський вклад». Розбіжності в умовах укладання договору (відкриття рахунку, ідентифікації, оплати) теж не достатні для цього, оскільки інші істотні умови договору з участю банківських металів охоплюються тими, що вже визначені актами банківського законодавства саме для договору банківського вкладу.

Виходячи з цього не вбачається достатньо підстав для приєднання до точки зору тих вчених, які вважають його самостійним договором у межах ЦК України. Вважаємо за доцільне запропонувати доповнити ст. 1058 ЦК України «Договір банківського вкладу» вказівкою на можливість укладання договору шляхом отримання банком як грошової суми (вкладу), так і банківських металів з тими особливостями, що передбачені іншими актами цивільного (банківського) законодавства. Оптимально ця проблема вже вирішена в п.п.1.1-1.2 Положення-1, які охопили обидва предмета договірної зобов'язання (гроші і банківські метали) в межах одного поняття і єдиної правової конструкції, притаманній саме договору банківського вкладу (депозиту).

Для відкриття депозитного рахунку, в тому числі, за участю банківських металів, вкладники згідно з Інструкцією-1[3] повинні надати банку документи, що підтверджують їх особистість, оскільки ст. 5 Закону України «Про заборону та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [11] прямо передбачає необхідність обов'язкової ідентифікації вкладників банківських установ.

Договір вкладу для банківських металів є реальним, оскільки вважається укладеним в момент прийняття банком від вкладника або третьої особи на його користь вкладу у вигляді конкретного зливку банківських металів. Їх передача банку і зарахування на рахунок є тим юридичним фактом, що породжує виникнення договірної зобов'язання. Для його укладання діють вимоги ст. 638 ЦК України про згоду сторін з усіх істотних умов договору. Це умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів цього виду, а також умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін слід досягнуто згоди. Сюди слід відносити предмет договору, дату внесення банківських металів, термін дії договору (якщо він укладений на визначений строк); розмір процентів банку за користування вкладом і умови його повернення; вид банківських металів і таке інше. Умови є обов'язковими, але не є вичерпними, оскільки закон надає сторонам право передбачити у договорі й інші умови.

Договір вкладу для банківських металів є оплатним і двостороннім, де кожна із сторін має як права, так і обов'язки. Згідно із ст. 1061 ЦК України, банк сплачує вкладникові проценти на суму вкладу в розмірі, встановленому договором. Це є платою банку за користування вкладом. Банк також зобов'язується виплатити вкладнику винагороду і на його першу вимогу при достроковому розірвання договору. Вкладник, у свою чергу, повинен внести вклад (депозит) у вигляді банківських металів на депозитний рахунок, провести оплату вартості їх оцінки та ідентифікації, а банк зобов'язується відкрити такий рахунок та виплатити відсотки. Таким чином і на вкладника покладаються певні обов'язки, зумовлені специфікою цього договору, про що вже було сказано вище.

Таким чином, у якості висновків можна констатувати, що в сучасному українському законодавстві поняття вклад (депозит) може мати різне значення в залежності від цілі правового регулювання виникаючих відносин. Перш за все, слід відрізнити грошові вклади і вклади в дорогоцінних металах, які після передачі їх установам банків отримують відповідно назву банківських вкладів (депозитів) та банківських металів. До першого різновиду вкладів слід відносити грошові кошти, які розміщені фізичними особами не тільки на підставі договору банківського вкладу (параграф 3, гл. 71 ЦК України), а й договору банківського рахунку (гл. 72 ЦК України). Саме на цей різновид вкладу перш за все спрямована і дія Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [12]. Разом із тим, у нормативних актах банківського законодавства поняття «вклад» має більш широке значення. Це зумовлено тим, що на відміну від ЦК України предметом вказаних договорів воно визначає не лише грошові кошти, а й дорогоцінні, фактично банківські метали, передбачені п. 1, ч. 3, ст. 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [13] і стосовно яких укладається окремий договір. Вказані відносини щодо залучення банківських металів регулюються спеціальними, як правило підзаконними нормативними актами і для здійснення цих операцій банки повинні отримати відповідний дозвіл (ліцензію) Національного банку України.

З прийняттям нового Цивільного кодексу України акти банківського законодавства в цій частині фактично залишилися без змін і банки другого рівня, включаючи Ощадбанк, продовжують залучати до вкладів банківські метали. Зростаючий обсяг цих заощаджень в Україні лише віддзеркалює світову тенденцію, а банківське законодавство в цій сфері вже відповідає вимогам ЄС. Подальший процес інтеграції України до європейських структур, безумовно, передбачає необхідність приведення її законодавства, в тому числі і цивільного, у відповідність до стандартів Євросоюзу. Це, в свою чергу, потребує врахування і відображення банківських металів у ЦК України і вдосконалення тих правових форм, за допомогою яких відбувається їх залучення до банківської сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зінченко В.В. Особливості договору банківського вкладу (депозиту) в Державному ощадному банку України // Вісник Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – Х., ХНУ. – 2012. – № 1034. – С. 128-132.

2. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами. Затверджено постановою Правління Національного банку України від 3.12.2003 р. за № 516. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 грудня 2003 р. за № 1256/8577 // Офіційний вісник України від 23.01.2004. – 2004. – № 1. – С. 32. – Ст. 8. – Код акту 27353/2004.

3. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах. Затверджена постановою Правління Національного банку України від 12 листопада 2003 р. за № 492. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 грудня 2003 р. за № 1172/8493 // Офіційний вісник України від 02.01.2004. – 2003. – № 51. – Том 1. – С. 316. – Ст. 2707. – Код акту 27159/2003.

4. Про Національний банк України. Закон України від 20 травня 1999р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.

5. Положення про здійснення операцій з банківськими металами. Затверджене постановою Правління Національного банку України від 6.08.2003р. за № 325. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2003 р. за № 749/8070 // Офіційний вісник України від 19.09.2003. – 2003. – № 36. – С. 46. – Ст. 1953. – Код акту 26325/2003.

6. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках

України. Затверджена постановою Правління Національного банку України від 20.10.2004р. за № 495. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 листопада 2004 р. за № 1425/10024 //Офіційний вісник України від 26.11.2004. – 2004. – № 45. – С. 92. – Ст. 2980. – Код акту 30627/2004.

7. Статут публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України». Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 25.02.2003р. за № 261 //Офіційний вісник України від 14.03.2003. – 2003. – № 9. – С. 160. – Ст. 399. – Код акту 24563/2003.

8. Порядок відкриття, ведення та закриття поточних рахунків фізичних осіб у банківських металах установами ВАТ «Ощадбанк». Затверджений постановою Правління ВАТ «Ощадбанк» у 2004р.

9. Курбатов А. Банковские вклады (депозиты) // Хозяйство и право. – 2004. – № 8. – С. 70-79.

10. Шитикова Е. Договор обезличенного металлического счета. // Хозяйство и право. – 2010. – № 9. – С. 86-92.

11. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму: Закон України від 28.11.2002р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 1. – Ст. 2.

12. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012р.// Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 50. – Ст. 564.

13. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7.12.2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.